

ХЪШОВЕТЕ - ГЕРОИ И МЪЧЕНИЦИ

Повестта „Немили-недраги“ от Иван Вазов е вълнуващ художествен документ за свободата на българските емигранти в Румъния. Сам опознал живота им отблизо, писателят пресъздава истината за тези достойни българи, посветили себе си на идеала за национално освобождение. Възкресявайки духа на една трагична и величава епоха, авторът разкрива преклонението си пред тях – мъченици, обрекли човешките си съдби пред олтара на българската свобода. Герои от величавото възрожденско време – страдалци, измъчени от тежкия живот в чужбина, те са готови да се борят и да умрат за свободата на родината.

В повестта писателят създава галерия от портрети, чрез която разгръща колективният образ на изгнаника-патриот. Въвежда в атмосферата на хъшовския живот, разкрива душевните преживявания, мисли, чувства, идеи и стремления на емигрантската общност.

Много от тия смели, възторжени и нетърпеливи чеда на майка България са получили вече кръщение в битките на хайдушки дружини срещу поробителя. Принудени да напуснат родните села и градчета и да дирят подслон и препитание в чужда страна, те изживяват своята мъченическа съдба, крепени единствено от своя свободолюбив дух и светлия образ на родината, неизменно присъстващ в техните сърца.

Животът на хъшовете в чуждата страна е тежък, осеян с лишения и несгоди, с безброй унижения. Нищетата и мизерията съпътстват тяхното ежедневие.

Далеч от родината, от близките си, те носят болката за България. Страданието им е и физическо и духовно. То ги издига до висотата на мъченици. Мисълта за отечеството не им дава покой. Те стоически понасят изгнанието заради славното си минало, заради верността си към идеалите на освободителното движение, заради синовната си преданост към България. Съхранили силата на своя борчески дух, благородството на душите си, хъшовете се превръщат в герои и мъченици на българската свобода.

Авторът открито изразява преклонението си пред гордите и смели мъже, страдащи далеч от родината. Тези свои внушения той разкрива и чрез поетическото заглавие на творбата. Устойчивото словосъчетание „Немили-недраги“ веднага насочва към житейската участ на героите, акцентира върху печалното в тяхната свобода – тежкото ежедневие и носталгията по загубената родина. Събира цялата болка на твореца от нещастията на тези кристално чисти патриоти.

Повестта започва с изразителен пейзаж, който ни подготвя да усетим студената и неуютна атмосфера, в която живеят българските емигранти в Румъния. Описанието на нощта, на мъглата, на пустеещите улици е своеобразна метафора на негостоприемството на чуждата земя, на угнетеността, на враждебното пространство. Художествените детайли „влажна и мрачна“, „мъжделивите фенери“, „мътна и непрогледна светлина“ изграждат вътрешната картина на страдащите хъшовски души, притиснати от мъка и безизходица. Създават усещането за самота, безразличие, загатват за мъченическата съдба на емигрантите. Епитетите „лепкава“, „отровен“ и художествените глаголи „напластила“, „задушаваха“ правят картината физически осезаема.

В такава студена, враждебна нощ е естествено човек да търси сигурността и уюта на своя дом. Вазовите герои-мъченици са далеч от топлината на родното огнище. Те са направили своя житейски избор, знаейки пред какви изпитания се изправят. За да внуши студенината и отчуждението, писателят си служи с парадокс – неопределената светлина увеличава мрака. Нощната тишина и непроницаемата тъмнина излъчват заплахата за скитниците. Глаголът „пустееха“ има ключово място в представата за живота на хъшовете в чужбина. Румънското общество изгражда ледена стена на равнодушие и отчуждение пред смелите българи. Затворените магазини и лавки засилват това впечатление.

Студената декемврийска мъгла е одухотворена и се превръща в символен образ на отчаянието пред неясното бъдеще. Богатият и красив град Браила само подслонява бунтовниците, но не ги приема и не ги разбира. Пейзажът изгражда представата за враждебното пространство на града. Той е в контраст с ненарисуваната, но вероятна сцена на домашния уют.

В контраст с тази картина е очертан образът на едно затворено малко пространство. На фона на сивата и непрогледна мъгла се откроява светлината на една кръчма. Метафоричният епитет в словосъчетанието „будна кръчма“ подсказва, че скромната изба е оживена в този късен час. Епитетът, с който е характеризирано това място, подчертава натурата на неговите посетители – българи с буден дух. Описанието на обстановката потвърждава тежкия живот на емигрантите. Те обитават „една дълбока изба“, осветявана от „полуразбита лампа“. Детайлите „едно...

прозорче“, „една висока, усамотена и измокрена полица“ подчертават бедността. Мизерията напомня за студения пейзаж навън и отново създава чувство за потиснатост. Но от вкопаната в земята кръчма се излъчва светлина, която надмогва тъмнината на студения град. Тя създава усещане за сигурност, защитеност, уют. Отвежда към друг свят – света на българските емигранти, на хъшовете. Този свят е изпълнен с високи стремежи, благородни идеали, красиви мечти. А чудноватото название „Народна кръчма на Знаменосецът“ показва, че заведението не е обикновено. Не е обикновен и неговият съдържател. Определението „народна“ превръща кръчмата в пространство, свързано с понятия като народ, с емблемата на борбата – знамето

Оттук става ясно, че избата е обител на хъшовското братство. Тя е и символично пространство на един особен свят – на спомени за старата слава, на мечтани бъдещи подвизи, на високи стремежи, благородни идеали и красиви мечти.

Революционната борба в България, за която мечтаят хъшовете е подтекстово изразена като вътрешно желание на Вазовите герои в „чудноватите“ надписи над кръчми, тютюнджийници и кафеджийници.

Българските емигранти открито заявяват откъде са и защо скитат далеч от бащин дом и скъпи хора. В последните години на робството водеща тема е свободата, затова като светъл мотив звучат надписите: „Български лев !“, „Свободна България!“. Родовото определение „български“ е израз на патриотичното въодушевление. Известна ирония, но и разбиране на настроеността на българските емигрантски среди се долавя в забележката на повествователя, че всяка кръчма се гордее с някакъв гръмлив или безсмислен надпис. Срещат се възвишеното и прозаичното- противоречиви примери за това как се отстояват националната самоличност и патриотичния идеал в чуждата страна.

Описанията на тютюнджийските лавки, с изчовъркания с гвоздей турчин свидетелстват за борбени страсти, за неприемане на робската участ и са комичен израз на невъзможността поробителят на родината да получи истинско възмездие.

Всеки от изгнаниците с героични усилия и страдания е заслужил най-висока почит - хъш, което означава страдалец в името на народа. А в определението „народни“, с което се наричат съдържателите на кръчмите, се оглежда доброволния израз на саможертвата, поставянето на народните интереси над личните желания и мечти. Това е обществено звание, което има най-висока стойност, защото „народен“ означава да си избягал от тъмницата, от въжето. А хъшовете са били там, защото са имали смелостта да се опълчат срещу поробителя. Така епитетът става пряка характеристика на тези благородни и жертвоготовни хора.

Чудновати са надписите, гръмки са имената и странни рисунките, но те разкриват високи ценности, които придават величие на човешкия дух – свободолюбие и саможертвование.

Изтерзани от глад, студ и умора, хъшовете се приютяват в кръчмата. Тя е дом и обител. Първо са открити белезите на мизерията и нищетата: „стръмна и извита стълба“, „киселите изпарения“ и „застоялият и задушлив въздух“ допълват художественото внушение за мъченичество. Но мизерният и вид контрастира на смисъла и на духовно пространство, островче на българския дух, късче родна земя, където изгнаниците намират подкрепа не само за тялото, но и за духа си. Кръчмата е една дълбока изба под земята. Този детайл е смислово натоварен и символизира изолираността на българските хъшове от обществото, което ги заобикаля. Картините, окачени по стените ясно говорят за причината, привлякла революционерите в това подземие. Въздействието им е не толкова естетическо, колкото морално и родолюбиво. В литографиите редовните посетители виждат себе си и загиналите си вече братя по съдба. Рисунките по стените налагат съпоставка между героичното минало и прозаичното настояще. Но поддържат патриотическата атмосфера, за която говорят сюжетите им. Повдигат бойния дух и решимостта да се направи нещо за освобождението на България.

Художествено постижение на Ив. Вазов са ярко изваяните образи на хъшовете. Открити са и общите, типични белези, и индивидуалното различие на героите мъченици.

С най-голяма обич, симпатия и преклонение е изградена представата за Странджата. Доброволното мъченичество е открито с определенията – „дълголик, сух, жълт ...бледолик, болнав“. Юнашкият дух е загатнат чрез белезите от „зараснали рани“, гъстата „черна брада“ и снажната фигура. Репликите на стария хъш доказват високата му нравственост. Той се ползва с авторитет сред сънародниците си. Почитат го като духовен баща и наставник. Разказът за боя на четата е възкресил спомени за героични и трагични събития, в които е участвал. Той се е пренесъл духом в миналото, с което живее и му е наистина скъпо.

Интересен е образът на Македонски – съчетание от контрасти – „висок мъж-дребно лице“, „извехтяло палто“, „гръмко име“. В една буйна душа Вазов събира героя и авантюриста.

Земното, обикновеното в образа му е подчертано с описанието: „дребно и надупчено от шарка лице“. Гръмкото име се свързва със славното минало на героя.

Макар и по-млади Хаджият и Попчето също са мъченици и страдалци, „светци“ за българската свобода, доброволно избрали най- опасния път. Те допълват обобщената представа за колективния образ на хъша. Имат облика на мъченици, белязани са от страданията, болестите и нищетата на емигрантския живот.

Сред посетителите на кръчмата се откроява и фигурата на най-младия – „почти лапак с фес“. Детайлът издава, че младежът е все още новак в общността щом не се е разделил с този знак на поданство на империята - омразен враг на бунтовниците. Името му не се изрича в първа глава. Той ще се сдобие с биография по-късно. Чрез образа му се търси внушението за приемственост в хъшуванията. Свищовчето мечтае за такъв живот и се отказва от „тихо, сигурно и егоистично“ съществуване. Напускането на дома и осигуреният живот е избор на наивен ентузиаст, но и възторжен патриот и идеалист. Издадената патриотична поема допълва характеристиката на героя. В лицето на Странджата младият поет открива своя духовен баща, учител и пример за родолюбие. Техните роли се сближават. Саможертвата за родината е романтична цел за човека на словото, докато Странджата е човек на делото. Но те изразяват идеята за същността на духовните крепители на каузата.

Мъченици и герои – такава представа изгражда за хъшовете техният живот в чуждата страна. Възвишени в своята цел, те са страдалци, готови да се борят и умрат за свободата на България. Герои, измъчени от бедност, но изпълнени с благородство и решителност, поставящи над всичко и в основата на всичко свещените символи „България“ и „свобода“